

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 811.111:371.3(045)

¹О.П. Петрашук, д.пед.н., проф.
²Л.С. Немлій, асп.**РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДИСПЕТЧЕРА-ІНСТРУКТОРА
У ПРОЦЕСІ ТРЕНАЖЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ**

Національний авіаційний університет

¹E-mail: aamm@nau.edu.ua²E-mail: nemliy mila@ukr.net

Розкрито роль формування у диспетчера-інструктора педагогічної компетенції як складової його загальної професійної діяльності для забезпечення якісної підготовки фахівців управління повітряним рухом на диспетчерському тренажері.

Ключові слова: авіаційний диспетчер, диспетчер-інструктор, педагогічна компетенція, професійна компетентність, тренажерна підготовка.

Постановка проблеми

Після приєднання України до Міжнародної конвенції з питання співробітництва в галузі безпеки аеронавігації «Євроконтроль» питання щодо забезпечення безпеки польотів під час управління повітряного руху (УПР) набули особливого значення.

Зокрема, виникла необхідність підвищення якості та ефективності підготовки диспетчерського складу шляхом вивчення його нових потреб у розвитку та вдосконаленні професійної підготовки з урахуванням міжнародних вимог. Це зумовило підвищення вимог до якості діяльності тієї категорії працівників, які забезпечують професійну підготовку диспетчерського складу безпосередньо на підприємствах, а саме диспетчерів-інструкторів тренажерної підготовки.

Якість цієї підготовки переважно залежить від педагогічної майстерності диспетчера-інструктора.

Педагогічна майстерність передбачає наявність у диспетчера-інструктора сформованої педагогічної та технологічної компетенцій, які відіграють ключову роль у забезпеченні якісної тренажерної підготовки.

Результатом цієї підготовки має стати висококваліфікований диспетчер УПР, який здатний забезпечити високий рівень організації повітряного руху і відповідно безпеку

польотів у повітряному просторі України на рівні міжнародних вимог до якості аеронавігаційного обслуговування.

Первинна професійна підготовка диспетчерів здійснюється вищим навчальним закладом, а безпосередньо на виробництві диспетчери проходять тренажерну підготовку і перепідготовку під керівництвом диспетчера-інструктора.

Диспетчер-інструктор є провідною фігурою, яка керуючись власним досвідом, спираючись на практичні знання, уміння, навички з УПР, має бути не тільки професіоналом своєї справи, а й педагогічно компетентною. Він контролює практичну підготовку диспетчерського складу УПР, дає допуск до їхньої самостійної роботи, проводить методичні та технічні навчання диспетчерів-інструкторів свого структурного підрозділу, контролює їх роботу щодо навчання і виховання молодих працівників.

Диспетчер-інструктор бере участь в атестації диспетчерів, планує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників.

Уся діяльність та обов'язки диспетчера-інструктора УПР передбачають сформованість у нього педагогічної компетенції, яка є необхідною умовою для організації та здійснення якісного навчально-виховного процесу тренажерної підготовки диспетчерів.

Педагогічна компетенція забезпечує наявність у диспетчера-інструктора:

- спеціальних педагогічних знань;
- умінь викладати;
- умінь пояснювати;
- умінь урахувати індивідуальні особливості слухачів;
- особливості індивідуального стилю засвоєння знань.

Сформована педагогічна компетенція передбачає:

- наявність широкої ерудиції;
- професійної етики;
- культури;
- умінь аналізувати стан розвитку світової системи повітряного руху;
- інтегрувати все найкраще і передове в навчальний процес.

Аналіз досліджень і публікацій

Проведений теоретичний аналіз джерел сучасної науки дозволяє стверджувати, що в багатьох із них йдеться про вирішення проблеми професійної компетентності фахівця, зокрема, професійної компетентності диспетчера-інструктора як диспетчера з особливим статусом, який володіє певним досвідом і професіоналізмом у своїй діяльності.

У працях сучасних дослідників розглядаються питання формування професійно-педагогічної компетентності фахівців:

- структура та зміст професійно-педагогічної компетентності диспетчера-інструктора (І. Буцик [1]);
- закономірності формування та практичне застосування професійно-педагогічних умінь (І. Гура [2], В. Безрукова [3]);
- фактори підвищення професіоналізму педагогічних кадрів (М. Фіцула [4], В. Сластєнін [5]).

Мета роботи – висвітлення ролі педагогічної компетенції диспетчера-інструктора УПР у процесі проведення занять на диспетчерському тренажері.

Педагогічна компетентність диспетчера-інструктора

Перехід системи УПР України на міжнародні стандарти, підвищена увага до безпеки польотів, оновлення технічного забезпечення вимагають високої якості підготовки диспетчерів УПР. Виконання цього завдання значною мірою залежить від професійно педагогічної підготовки інструкторського складу.

Диспетчер-інструктор УПР здійснює підготовку фахівців, спираючись як на практичні знання, вміння, навички з УПР, так і на педагогічну компетенцію, яка включає педагогічні знання, навички і вміння. Але педагогічні знання та вміння цієї категорії працівників, як правило, формуються завдяки накопиченню практичного досвіду.

Спеціальна підготовка до педагогічної діяльності диспетчерів-інструкторів УПР здійснюється під час проходження курсів підвищення кваліфікації, що є важливим і обов'язковим для його допуску до роботи зі стажерами.

Курс підвищення кваліфікації диспетчера-інструктора спрямований на підготовку фахівця саме як інструктора з засвоєнням основ педагогіки.

Отримані професійні знання та педагогічні вміння дозволяють диспетчеру-інструктору виконувати функції викладача.

Загальною практикою є формування педагогічної компетенції диспетчера-інструктора під час його проходження курсу підвищення кваліфікації.

Знання педагогіки мають бути закріплені на практиці, а педагогічна майстерність розвивається протягом набуття достатнього досвіду викладання [1].

Цей процес можна оптимізувати, якщо формувати педагогічну компетенцію майбутніх диспетчерів під час їхньої фахової підготовки в університеті, зокрема на освітньому рівні магістра.

Наприклад, вивчення педагогіки вищої школи дасть знання про теорію і практику процесів розвитку, виховання та навчання стажерів.

Це сприятиме становленню світогляду майбутнього фахівця та зробить внесок у розвиток педагогічного професіоналізму, що, у свою чергу, дозволить під час здійснення педагогічної діяльності цілісно бачити будь-яку навчально-виховну проблему, знаходити її оптимальне рішення.

Отже, в цьому випадку педагогічна компетенція може формуватися природним чином і стати складовою загальної професійної компетентності майбутнього фахівця.

Успішність реалізації основних завдань диспетчера-інструктора УПР реалізується на рівні розвитку його професійних здібностей не тільки як педагога, а як і фахівця УПР.

Диспетчер-інструктор має бути обізнаним у своїй професії на високому рівні.

Педагогічна діяльність диспетчера-інструктора УПР є особливою формою висококваліфікованої розумової діяльності творчого характеру, що зумовлена рівнем розвитку всіх компонентів професійної компетентності.

Поняття професійної компетентності, педагогічної майстерності, професійної зрілості показують не тільки особистість педагога в процесі професіоналізації, а й характеризують сутність рівнів реалізації професійної діяльності.

Успішність реалізації педагогічного процесу підготовки на тренажерах значною мірою зумовлюється рівнем розвитку особистісних, професійних здібностей диспетчера-інструктора та його професійно-педагогічної компетентності [2].

У процесі фахової підготовки навчають особливостям спеціалізації, готують до професійної діяльності, але не вчать, як поводитися з людиною, як її сформулювати і як бути самому людиною. Педагогіка як наука потрібна для того, щоб, використовуючи її знання, можна було розвинути в людині механізм саморозвитку [3]. Для того, щоб керувати розвитком особистості, треба бути компетентним [5]. Розкрити зміст поняття «компетентність» допомагає звернення до енциклопедичних джерел і словників.

У тлумачному словнику термін «компетентний» пояснюється як такий, який має достатні знання в будь-якій галузі, добре обізнаний, тямущий, а «компетентність» – як поінформованість, обізнаність, авторитетність [6].

Поняття компетентності інтегрує в собі такі компоненти:

- когнітивний;
- мотиваційний;
- етичний;
- соціальний;
- поведінковий.

Бути компетентним означає уміти мобілізувати в певній ситуації набуті знання та досвід.

Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності [2].

Діяльність диспетчера-інструктора УПР вимагає від нього професіоналізму, теоретичної та практичної готовності до її здійснення.

Безпосередньо педагогічно компетентний диспетчер-інструктор УПР уміло володітиме ситуацією в процесі професійної діяльності, професіонально здійснюватиме навчальний процес, буде майстром своєї справи, використовуватиме наукові підходи до вирішення професійних завдань.

Диспетчер-інструктор УПР має велику відповідальність, здійснюючи педагогічну діяльність. Перед ним постає завдання підготувати висококваліфікованих фахівців, які будуть управляти повітряним рухом.

Якість підготовки диспетчера впливає на безпеку польотів.

Диспетчер-інструктор УПР організовує професійну підготовку цих фахівців. Завдяки сформованій педагогічній компетенції він буде здатним грамотно формувати знання, вміння та навички своїх стажистів.

Високий рівень педагогічної компетенції дасть вищі результати підготовки персоналу та можливість виявити творчу активність

особистості інструктора, що характеризує психологічний механізм успішної діяльності.

Отже, професійна компетентність – це базова характеристика діяльності фахівця. Вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки:

- мобільність знань;
- гнучкість методів професійної діяльності;
- критичність мислення.

На основі цього педагогічна компетенція диспетчера-інструктора УПР є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для інструктора особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки.

За своєю сутністю компетентність є функціонально-предметним аспектом інтелекту диспетчера-інструктора УПР, оскільки виявляється тільки в професійній діяльності для забезпечення успішності.

Педагогічна компетенція диспетчера-інструктора – це його здатність діяти цілеспрямовано для успішного вирішення поставлених завдань.

Компетентність диспетчера-інструктора УПР забезпечується у випадку реалізації [1]:

1) професійної компетентності:

- професійних знань, необхідних для здійснення процесу організації повітряного руху;
- спеціальних знань, навичок й умінь з використання конкретних методів і прийомів для вирішення відповідних конкретних проблем з УПР;

2) педагогічної компетентності:

- педагогічних знань та умінь;
- спроможності до сприйняття й інтерпретації інформації, її структурування;
- системного мислення;
- знання предмета, методики його викладання під час теоретичної та тренажерної підготовки;

3) соціальної компетентності:

- спроможності до спілкування, співробітництва;

– вирішення конфліктів;

- можливості керувати тими, кого навчають, і підтримувати зовнішні комунікації.

Цілісна система педагогічних умінь відображає низку взаємопов'язаних завдань, які характеризуються єдністю прикладного та аналітичного аспектів діяльності, забезпечуючи гностичну, розвивальну, виховну, діагностичну, організаційну функції навчання. Відповідно до цих функцій та етапів дидактичного процесу окреслено такі групи вмінь [2]:

- інтелектуальні;
- дидактичні;
- ціле покладання;
- діагностичні;
- проектувальні;
- прогностичні;
- організаційні;
- комунікативні.

Так, знання, уміння і навички виступають як рольові характеристики професійної компетентності диспетчера-інструктора. Усі інші компоненти є суб'єктивними характеристиками, що вказують на ставлення інструктора до діяльності та його індивідуальний стиль.

Структура педагогічної компетенції диспетчера як інструктора розкривається через його педагогічні вміння.

Педагогічні вміння – це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях. Частина цих дій може бути автоматизованою (навички).

Через педагогічні уміння розкривається структура педагогічної компетенції диспетчера [4].

Педагогічна компетенція диспетчера-інструктора УПР – це педагогічна підготовка і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків діяльності, міра і основний критерій його відповідності вимогам педагогічної діяльності.

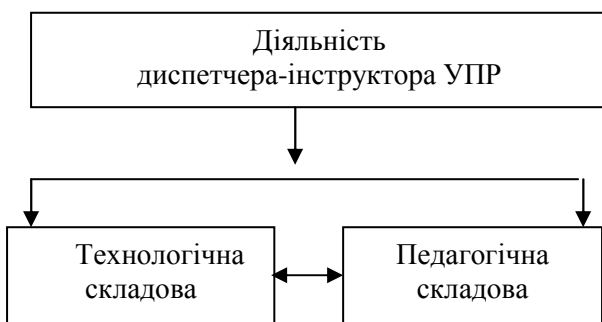
Зміст сучасної підготовки з кожної спеціальності показано в кваліфікаційній характеристиці – нормативній моделі компетентності, яка відображає науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок.

Кваліфікаційна характеристика фахівця, зокрема й диспетчера-інструктора УПР, – це зведені узагальнені вимоги на рівні його теоретичного і практичного досвіду.

Таким чином, педагогічно компетентний диспетчер-інструктор УПР ефективно виконуватиме обов'язки і завдання педагогічної діяльності.

Отже, якщо узагальнити основні напрями діяльності диспетчера-інструктора УПР, то можна виокремити в ній дві основні складові (див. рисунок):

- технологічну, яка передбачає наявність у диспетчера-інструктора професійних теоретичних знань і практичних умінь УПР;
- педагогічну, яка реалізується через педагогічні знання та вміння навчати.

Складові діяльності диспетчера-інструктора УПР

Одна з головних вимог формування компетентності – неодмінне сполучення педагогічної діяльності з високим рівнем спеціальної теоретичної і практичної підготовки на основі творчого підходу диспетчера-інструктора УПР до роботи зі стажистами.

З погляду змісту фахової підготовки диспетчерів, їхня педагогічна компетенція пов'язана з формуванням готовності до здійснення навчально-виховної діяльності у майбутній професії.

Висновки

Педагогічна компетентність майбутнього диспетчера-інструктора УПР відіграє важливу роль у процесі педагогічної діяльності

тому, що диспетчери-інструктори УПР здійснюють підготовку фахівців, а це відповідальність перед державою і самими стажистами, знання і професіоналізм яких, у свою чергу, є необхідними для розвитку суспільства. Зміст професійних знань, навичок і умінь, професіоналізм у галузі педагогіки, володіння методикою навчання на тренажерах, організація навчально-виховних заходів, вмотивована готовність професійного диспетчера до здійснення за необхідності педагогічної діяльності є показниками якісної фахової підготовки майбутніх диспетчерів-інструкторів.

Література

1. *Буцик І.М.* Методика підготовки диспетчерів-інструкторів служби повітряного руху до педагогічної діяльності в умовах модульної технології : автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук: спец.13.00.02 / І.М. Буцик. – Харків: Українсько-інженерна педагогічна академія, 2005. – 24 с.

2. *Гура О.І.* Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навч. посіб. / О.І. Гура. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

3. *Безрукова В.С.* Педагогіка. Проективная педагогіка: учеб. для индустриально-педагогических техникумов и для студентов инженерно-педагогических специальностей / В.С. Безрукова. – Екатеринбург: Деловая книга, 1990. – 329 с.

4. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.

5. *Педагогіка: учебное пособие для студентов высш. пед. учебных заведений* / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов и др. / под ред. В.А. Слостенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

6. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* : [з дод. і допов.] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2011.